

دیوان عربی مولانا فضولی بغدادی

به همراه ترجمہ میثور فارسی و مضمون ترکی آذری

و ترجمہ میثور فارسی

به انضمام نشر تصویر نسخہ میثور فارسی

و جید رضائی حمزہ کندی

بوم نشر

اور سید - ۱۳۹۰

سرشناسه	: فضولی بغدادی، محمد بن سلیمان، ۹۷۶-۹۱۳ ق.
عنوان قراردادی	: دیوان فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: دیوان عربی مولانا فضولی بغدادی به همراه ترجمه‌ی مثنوی فارسی و منظوم ترکی آذری و ترجمه‌ی مفردات (نسخه‌ی معروف لنینگراد) // [ترجمه] وحید رضائی حمزه‌کندی.
مشخصات نشر	: اورمیه: بوتا، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.
فروست	: بوتا نشر؛ ۵۴، شعر؛ ۸.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۳۹-۲۳-۷
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: شعر عربی - قرن ۱۰ ق.
موضوع	: شعر ترکی - ایران - قرن ۱۴ - ترجمه شده از عربی
شناسه افزوده	: مترجم رضائی حمزه‌کندی، وحید، ۱۳۵۹ -
رده‌بندی کنگره	: PJA ۴۵۱۷/۱۳۹۰۹۰۲۳د
رده‌بندی دیوینی	: ۸۹۲/۷۱۳

دیوان عربی مولانا فضولی بغدادی
به همراه ترجمه‌ی مثنوی فارسی و منظوم ترکی آذری
و ترجمه‌ی مفردات

مترجم: وحید رضائی حمزه‌کندی

بوتا نشر - اورمیه ۱۳۹۰

قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال

چاپ اول

شمارگان: ۲۰۰۰

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۳۹-۲۳-۷

آدرس: اورمیه - میدان شهدا (دروازه شاهپور سابق) - ابتدای خیابان حافظ ۲ - مجتمع

تجاری آذربایجان - پلاک ۱۸ - تلفن ۲۲۲۱۷۷۶ - ۰۴۴۱

تقدیم به :

جناب پرفسور محمد سعدی چوگنلی

استاد راهنمایم در دوره دکتری (دانشگاه آتاتورک ترکیه)

و جناب دکتر علی بایرام

(که نسخه‌ی خطی و ترجمه‌ی ترکی استانبولی کتاب را در اختیارم گذاشت)

هر دو مشوق و راهنمای بنده در ترجمه‌ی این اثر بودند.

آرزو دارم که خداوند متعال یار و یاور ایشان باشد

و إنه مجیب الدعوات.

فهرست مطالب

۸	مقدمه‌ی اول
۱۰	مقدمه‌ی مؤلف
۱۳	حیات فضولی
۱۵	مذهب فضولی
۱۷	ذکر نام فضولی در تذکروه‌های مختلف
۱۸	آثار فضولی بغدادی
۱۸	آثار عربی
۱۹	آثار فارسی
۲۱	آثار ترکی
۲۴	شخصیت ادبی فضولی
۲۶	شعر عربی در ایران
۲۸	دیوان و قصاید عربی فضولی
۳۳	دیوان عربی مولانا فضولی بغدادی (نسخه‌ی خطی لنینگراد)
۵۵	قصیده‌ی اول
۷۶	قصیده‌ی دوم

۹۳	قصیده‌ی سوم
۱۰۸	قصیده‌ی چهارم
۱۱۶	قصیده‌ی پنجم
۱۲۶	قصیده‌ی ششم
۱۳۹	قصیده‌ی هفتم
۱۴۹	قصیده‌ی هشتم
۱۵۸	قصیده‌ی نهم
۱۷۶	قصیده‌ی دهم
۱۹۴	قصیده‌ی یازدهم
۲۱۲	قصیده‌ی دوازدهم
۲۱۵	منابع و مأخذ

مقدمه

تأثیر ادبیات و کلام محمد سلیمان فضولی بغدادی که یکی از بزرگترین شاعران و ادیبان ترک زبان است، در طول تمام اعصار بعد از خود، بر شاعران و ادیبان مشخص و معلوم است. وی با دقت و ظرافت خاصی اشعری به سه زبان ترکی، فارسی و عربی سروده است که لذت بدیع گونه و بی نظیر آن تا زمان ما انتقال یافته است، و بدین وسیله شاعران، ادیبان و متفکرانی که با اشعار وی سروکار دارند را به حیرت واداشته است. و در زمان خود برای معاصرانش، و بعد از خود نیز برای کسانی که در زمینه‌ی شعر و ادبیات فعالیت دارند همچون یک الگو و رهبر مانده است.

شاعری که مهر برتری خود را در شعر و ادبیات، بر تمام عصرهای بعد از خود زده است، بیشترین خدمت را به زبان ترکی نموده است و اشعار ترکی وی سرآمد شعرهایی است که به زبان فارسی و عربی سروده است. و جایگاه بالایی او در اشعار ترکی، بدون کوچکترین بحثی، مورد قبول همه‌ی افراد مرتبط با شعر و ادبیات است.

و تمام ادعا، تلاش و تفکرات فضولی، انتشار و پخش امواج و جرقه‌هایی از عشق الهی موجود در وجدان وی است، بر افرادی که از یلادش دیدن می‌کنند، یا بر لبهای حسرت

مانده بر آب فرات و نه‌رهای شبیه به آن، و یا بر نفس‌ها و سینه‌های سوزان، تا از طریق شعرهایش، این امواج حیات بخش را دریافت کنند و نفسی تازه کنند. شاعر از حرارت این اشعار سوزان در یک جا بند نمی‌شود، چنانکه حالات درونی خود را شبیه به رود فرات توصیف می‌کند. و می‌گوید که آب برای اهداف و غایت خود جاری می‌شود، و شاعر (منظور خود فضولی) نیز از پی معشوق خود می‌رود... نه‌ر فرات تا غایت خود (دریای عمان) حرکت می‌کند و شاعر نیز تا لحظه‌ی رسیدن به معشوقش، در پی او می‌رود و می‌رود تا که به معشوق رسد.

دکتر علی بایرام

www.ketab.ir

مقدمه‌ی مؤلف

نقش ایرانیان در شکل‌گیری و ساخت تمدن اسلامی در طول قرن‌های اول اسلامی کاملاً مشهود و غیرقابل انکار است، و اینان سردمدار بسیاری از جنبش‌های علمی و فرهنگی بودند. قرن چهارم هجری اوج شکوفایی تمدن اسلامی به شمار می‌رود و قرن طلایی این تمدن نامیده می‌شود. ایران همواره مرکزی برای تربیت دانشمندان، ادیبان و شاعرانی بوده است که خدمات ارزشمند و شایان ذکری در طول تاریخ، در زمینه‌های پزشکی، ریاضیات، گیاه‌شناسی، فلسفه، تاریخ، جغرافیا، نجوم، ادبیات و شعر و... انجام داده‌اند. آذربایجانیان نیز از جمله ایرانیانی هستند که همیشه در طول تاریخ در عرصه‌ی ادبیات فارسی و عربی ید طولایی داشته‌اند، و علماء و ادبای آذربایجانی در هر سه زبان رایج در سرزمین‌های اسلامی آثار گرانبهای علمی و ادبی به جا گذاشته‌اند، و نقشی ارزنده و پویا در گسترش و تحکیم مبانی سه زبان یاد شده در میان عرب‌ها و ایرانیان دارند. شعرای عربی‌سرای آذربایجانی نیز به نوبه‌ی خود در زبان و ادبیات عربی تأثیر به‌سزایی گذاشته‌اند و اشعاری به زبان عربی سروده‌اند که از اشعار عرب‌ها قابل تشخیص

نیستند و از جایگاه ویژه‌ای در زبان و ادبیات عربی برخوردار بوده‌اند. از ویژگی‌های شعری آنها افتخار به اصل و نسب ایرانی و مدح و رثای اهل بیت (ع) است.

یکی از بزرگترین شاعران ترک زبان قرن دهم هجری قمری، محمد سلیمان فضولی بغدادی است، که به هر سه زبان ترکی، فارسی و عربی شعر سروده است. و بیشترین آوازه و شهرت وی به علت سرودن اشعار ترکی است که مورد استقبال بسیاری از مردم در کشورهای ایران، ترکیه، عراق، افغانستان، تاجیکستان و آذربایجان قرار گرفته است. فضولی در قصاید عربی خود که بیشتر در مدح حضرت محمد (ص) و حضرت علی (ع) می باشد، از آرزوی خود برای رسیدن به این دو شخصیت بسیار سخن به میان می آورد و برای رسیدن به این غایت حاضر است در این مسیر متحمل هر نوع سختی و مشکلی بشود تا بتواند رضایت این دو را بدست آورد و با خیالی آسوده از این دنیای فانی چشم بردارد. در ضمن فضولی از نوعی عشق الهی در وجدان و درون خود سخن به میان می آورد، که معتقد است اگر فزّه یا جرقه‌ای از این عشق الهی، بر هر کسی یا موجودی برسد او نیز می تواند مسیر سعادت خود را بیابد و در صراط مستقیم گام نهد. فضولی در قصاید عربی خود شخصیتی است که ظواهر دنیوی و زینتهای این دنیا را با چشم تحقیر می نگرد و معتقد است تمامی زرق و برق دنیا، فریبنده و گذرا است و حاضر نیست برای رفاه در این دنیا حتی یک قدم بردارد، و تمام سعی و تلاش وی رسیدن به معشوق الهی و جلب رضای او برای آسایش در آخرت است. او در اشعارش از عشق خود به ائمه، حبّ علی، و نیز ولایت وی بارها سخن می گوید، و همچنین برای نوا و بقای ولایت وی، دست دعا به سوی درگاه خداوند متعال دراز می کند و آرزوی بقا و استمرار ولایت وی را از او خواستار است. او در راه رسیدن به معشوق خود دچار بیماری و ضعف جسم می شود ولی به خود افتخار می کند و می بالد ولی مورد سرزنش ملامتگران قرار می گیرد که او را ملامت کرده و به دیده تحقیر بر او می نگرند، اما فضولی نه تنها مأیوس نمی شود بلکه با جدیت تمام به راه پر مخاطره‌ی خود ادامه می دهد و سلامت و طهارت روح و روان خود را بر سلامت جسم خود افضل می داند. او روح و روان خود را وابسته به عشق الهی می داند و در مقابل، قلب خود را صبور و بردبار در این راه دشوار، می خواند.

فضولی دوازده قصیده به زبان عربی (در حدود چهار صد و شصت و شش بیت) سروده است، که محتوای همه‌ی این قصاید پیرامون مدح حضرت محمد(ص) و حضرت علی(ع) و عشق و صفناپذیر برای معشوق الهی می‌چرخد. این قصاید برای اولین بار در ایران است که گردآوری و به زبان فارسی و آذری ترجمه می‌شود، مترجم، اشعار عربی وی را بر اساس نسخه‌ی خطی وی در موزه لنینگراد و نیز کتاب دکتر علی پایرام درباره فضولی که در ترکیه منتشر شده است، گردآوری، تصحیح و ترجمه کرده است. مترجم ابتدا ترجمه‌ی منظوم قصاید عربی فضولی که توسط پرفسور محمد مبارز علیزاده به زبان آذری با حروف لاتین در باکو منتشر شده بود را به حروف الفبای عربی برگردانده و هر بیت ترکی را زیر بیت عربی قرار داده، سپس کلمات دشوار هر بیت را بصورت شرح مفردات نوشته و در آخر معنای فارسی هر بیت را بصورت نثر نگاشته است. و امید آن دارد تا مورد پسند استاد، دانشجویان، اهالی شعر و ادب و نیز دوستداران فضولی واقع شود، و هرگونه اغلاط سهوی اعم از (حروف و حرکه گذاری) و یا معنایی را به دیده عنایت و اغماض بر آن بنگرند و آن را به حساب اندک‌مایگی این حقیر بگذارند.

در پایان از جناب دکتر محمد حسین صدیق به علت کارهای فراوانی که بر روی آثار فضولی انجام داده اند تقدیر و تشکر می‌نمایم و نیز از ناشر محترم جناب آقای محمد صبحدل که انجام چنین کاری را بر بنده پیشنهاد کردند نهایت تشکر و قدردانی را می‌نمایم.

وحید رضائی حمزه کندی

خرداد ماه ۱۳۹۰